

Dějiny 20. století přinesly nejen rozvinutí mnoha vymožeností moderní civilizace, ale také opakovaně ohrožení základních lidských práv a hodnot. Zvláště destruktivně v celosvětovém měřítku se přitom projevil nacismus a komunismus jako politická hnutí a režimy zaměřené systematicky na duchovní podrobení jedince. Přitom se ukázalo, že po likvidaci demokracie a občanských práv přišly zejména za vlády komunistů na řadu v rámci manipulace s lidmi tradiční základní hodnoty spojené s křesťanstvím. Totalitní režimy si kladly za cíl proniknout – obrazně řečeno – až do duše obyvatel a prosadit tím definitivně svou despotii.

Ilegální leták zabavený Státní bezpečností (ABS)

Pro československé komunisty představovala zásadní překážku pro totalitní režim římskokatolická církev, která se v podmínkách pounorového Československa vlastně ocitla v postavení zajatce. Věřící i kněží žili v režimu, který proti nim v podstatě vedl zákeřný vícegenerační boj. V tomto zápase krivícím charaktery se pouze měnily prostředky nátlaku ze strany režimu. Ačkoli se tato složka novověkých českých dějin týkala velkého množství lidí a zanechala mnoho morálních a materiálních škod, nebyla veřejností po roce 1990 ještě komplexnějším způsobem doceněna a reflektována. Cílem výstavního projektu je proto představit odborné a laické veřejnosti hlavní specifika proticírkevního boje komunistického státu, přiblížit analytickým historickým způsobem hlavní rysy nátlaku a vytvořit tak rámec pro hlubší reflexi našich nedávných dějin.

Pod únoru 1948 začal komunistický režim omezovat spektrum církevních aktivit, na jaře 1949 pak byla pro řízení boje proti církvi zřízena zvláštní operativní komise KSČ, tzv. církevní šestka. V první fázi mělo být dosaženo rozkolu uvnitř církve za pomoci tzv. vlasteneckých kněží, kolaborujících s režimem. Podzim 1949 přinesl sérii zákonů, které znamenaly totální podřízenost církevních struktur státu, a tažení proti církvi v roce 1949 pak vrcholil tzv. číhošťským zázrakem, stojícím na počátku masivního pronásledování církve.

Jeho součástí byla násilná izolace biskupského sboru od věřících, uvěznění či internace biskupů, přerušování diplomatických styků s Vatikánem a politické monstrprocesy. V prvním z nich byli souzeni představitelé mužských řeholí a katoličtí teologové a byl doprovázený propagandistickou kampaní

Útok proti klášterům znamenal rovněž nevratné kulturní ztráty (klášter Kadaň, 1950)

Odsun Milosrdných sester sv. Kříže z Bohosudova do Vidnavy, 1951

líčící kláštery jako špionážní centra připravující se na ozbrojený boj. Celkově bylo v českých zemích do roku 1968 odsouzeno 355 řeholníků na 2 106 let a 1 měsíc, třikrát byl vynesena rozsudek doživotí.

Pod krycím názvem „Akce K“ následoval útok na kláštery mužských řeholí v noci ze 13. na 14. 4. 1950; zadrženi řeholníci byli převezeni do „centralizačních“ klášterů a do „internačního“ kláštera v Želivě. Druhá fáze útoku pak proběhla koncem dubna; celkově „Akce K“ postihla v českých zemích 1 240 řeholníků. Internace řeholních sester byla rozplánována do více etap a probíhala od léta 1950.

Pod politickým uvolnění 60. let nastupuje éra „nor-

Sledování tajnou policií: Miloslav Vlk, Augustin Navrátil, Anna Magdalena Schwarzová (ABS)

malizační“, která se velice destruktivně podepsala na společenském, duchovním a morálním vývoji země. Komunistický režim vybudoval důmyslný systém dohledu státu nad fungováním církve, státní orgány řídily veškeré dění v církvi. Křesťané však dokázali žít své „tajné životy“, vznikají tajná duchovní centra, rozvíjí se samizdat, roste aktivita tzv. podzemní církve.

Druhá polovina 80. let byla ve znamení aktivizace neoficiálního i oficiálního církevního života. K nejvýznamnějším vystoupením věřících patří poutní slavnosti v červenci 1985 na Velehradě a petice za náboženskou svobodu moravského katolického aktivisty A. Navrátila z roku 1988, kterou podepsalo přes 600 000 občanů.

V době komunistické vlády bylo popraveno, umučeno nebo zemřelo na následky vyšetřování a věznění nejméně 73 katolických křesťanů – 1 biskup, 2 kanovníci, 33 diecézních kněží, 16 řeholníků, 2 řeholnice a 19 laiků.

Číhošťský farář Josef Toufar zemřel 25. 2. 1950 na následky brutálních výslechnů Státní bezpečnosti

Výstavu u příležitosti Roku víry
a 1150. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje
ve spolupráci s Římskokatolickou farností na Velehradě
uspořádaly

Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Ústav pro studium totalitních režimů

Výstava je součástí dlouhodobého výstavního projektu, jehož první část, zachycující 50. léta 20. století, byla veřejnosti představena na podzim roku 2009 v pražském Strahovském klášteře a poté putovala po českých a moravských diecézích. V letech 2011–2012 rozšířil autorský tým její časový záběr o léta šedesátá až osmdesátá a profiloval ji také jako podnět k zamyšlení nad úlohou duchovních tradic v životě národa. Takto byla poprvé představena v listopadu loňského roku na Papežské univerzitě Svatého Kříže v Římě.

Velehradská prezentace představuje závěrečný díl tohoto projektu a je nejen mou povinností, ale především ctí poděkovat touto cestou svým obětavým spolupracovníkům, archivářům, historikům, kněžím, řeholníkům a řádovým sestrám, všem, kteří byli ochotni pomoci, všem, kteří výstavu podpořili. Je zejména jejich zásluhou, že se podařilo tento výstavní projekt realizovat na vysoké odborné úrovni a zároveň i občanským a neziskovým způsobem.

Vladimíra Vaníčková, kurátorka výstavy

Pokud byste měli zájem projekt podpořit, věnujte prosím své případné finanční příspěvky Hospicu na Svatém Kopečku u Olomouce (43-6322140257/0100), kde měla idea této výstavy svůj počátek.

HLAVNÍ PARTNEŘI A PODPOROVATELÉ

Arcibiskupství olomoucké • Arcibiskupství pražské
• Česká biskupská konference • Národní archiv • Historický ústav Akademie věd České republiky • Římskokatolická farnost Velehrad • Agentura Pentacle Consulting • Archiv bezpečnostních složek • Katolický týdeník • Centrum Aletti • Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě

ARCIBISKUPSTVÍ PRAŽSKÉ

Národní archiv

HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR, v. v. i.

INSTITUTE OF HISTORY AS CR, v. v. i.

Katolický týdeník

Kostel Zjevení Páně lidově zvaný Cyrilka

O CYRILCE

Tato stavba vznikla koncem 13. století pro potřeby poutníků a obyvatel předklášteří, neboť klášterní kostel (nyní bazilika) sloužil původně výhradně mnichům, později plnila i funkci farního kostela. Stavba byla zasvěcena Večeři Páně. Lidová tradice začala v pozdějších letech kostelík spojovat s Cyrilem a Metodějem. Spatřovala v něm dokonce nejstarší dochovanou stavbu z období Velké Moravy. Toto mylné povědomí ho zachránilo před úplnou zkázou v letech po zrušení konventu v roce 1784 a zejména po roce 1832, kdy začal být využíván pro hospodářské účely.

V době příprav na miléniové oslavy příchodu soluňských bratří na Moravu (1863) byl zakoupen olomouckým arcibiskupem Bedřichem Fürstenbergem a navrácen svému původnímu účelu. Na arcibiskupovy náklady byl kompletně renovován v neogotickém slohu. Kostelík získal také nové zasvěcení Zjevení Páně, nicméně mezi lidmi je dosud nazýván Cyrilkou.

Mimořádná kapitola historie této stavby se začala psát teprve v první polovině 20. století. Na základě rozvíjejícího se unionismu, tedy myšlenky sjednocení rozdělené církve, vznikla potřeba vytvořit na Velehradě posvátný liturgický prostor pro kněží východního ritu. Po pokusu vytvořit jej přímo v bazilice byla nakonec pro tyto účely upravena v roce 1929 právě Cyrilka, vymalovaná roku 1908 hradištským malířem Rudou Kubíčkem. Nadějný rozvoj tohoto díla však byl ochromen nacismem a zničen komunismem.

Cyrilka se v roce 2008 stala podobně jako celý areál zaniklého cisterciáckého kláštera národní kulturní památkou. V letech 2012–2013 proběhla – v rámci projektu Římskokatolické farnosti Velehrad „Velehrad – centrum kulturního dialogu západní a východní Evropy“ – její kompletní renovace.

VELEHRAD

CENTRUM KULTURNÍHO DIALOGU ZÁPADNÍ A VÝCHODNÍ EVROPY

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
ŠANCE PRO VAŠI ROZVOJ

MINISTERSTVO
KULTURY

DIKTATURA VERSUS NADĚJE

Pronásledování
římskokatolické církve
v Československu
v letech 1948–1989

Velehrad – Cyrilka
1. červenec – 26. srpen 2013

ČESTNOU ZÁŠTITU
NAD VÝSTAVOU PŘEVZALI

Miloslav kardinál Vlk,
emeritní arcibiskup pražský

Jan Graubner,
arcibiskup olomoucký
a metropolita moravský

Jiří Drahoš,
předseda Akademie věd
České republiky

sv. Cyril a Metoděj
1150 let